

továbbépíteni a viszonyt és megtalálni a saját lehetőségeit is. Nemcsak ebben tölt be fontos szerepet, hanem menekülése után sokat tesz a két nyelv és kultúra oxfordi oktatásáért, és ezen keresztül különböző lehetőségeket teremt és segítséget nyújt a szülőhazájukban maradt kollégái számára. Ezek mellett sok fordítás is köszönhető neki, ezek létrejöttét nem csak megszervezte, de több kiadás létrehozásában nyersfordítóként is részt vett.

Visszatérve a *Soknyelvű életem* kifutásához, Gömöri pozitívan akarja zárni írását, a fülkefordalom utáni évek re való kitekintés helyett az ötvenhat szellemébe vetett bizakodását fejezi ki, a borús társadalmi helyzetre történő utalást a tökéletes szakmai és házi boldogság képe ellentétezi. Bár karrierje fölé helyezve a legfontosabbnak nevezi a családi életet, a mű és az általa bemutatott élet magját valószínűleg mégis a kötetet záró vers előtti utolsó mondatban fogalmazza meg: „Kilencvenévesen még írásaim és verseim jelennek meg, és annak ellenére, hogy huszonkét évesen el kellett hagynom a szülőföldemet, megmaradtam a magyar irodalom követének és magyar költőnek.” [327.] [Savaria University Press]

DEMECZKY ÁDÁM

Kaddis a meg nem született szabadságért

PETŐCZ ANDRÁS: *AZ ANYÁÉRT, AKI ALSZIK*

Petőcz András verseskötete irodalmi és eszmei párhuzamokat épít fel. Irodalmi felvételeiben és asszociációiban (példa)képei által visszatér korábbi kötetei inspirációihoz, költészeti-irodalmi intencióihoz Juhász Gyula és Juhász Ferenc, Szép Ernő, Csokonai Vitéz Mihály, Balassi Bálint, Batsányi János, Petőfi Sándor, József Attila, Kosztolányi Dezső, Radnóti Miklós alakján keresztül. A beatnemzedék és beatköltészet felelevenítésében, színre vitelében az adott korszak kiemelkedő személyiségei jelennek meg, mint Charles Bukowski, Allen Ginsberg, Gregory Corso, Jack Kerouac. Külön képi meg a költő az apához és anyához írt, a halál jelenléte által szervezett emocionális-emlékezeti, tapasztalati keretbe foglalt kaddisok csoportját.

A beatköltészetben belül Gregory Corso világát Percy Bysshe Shelley művével [*A Defence of Poetry*, 1840] is behúzza Petőcz a szövegekbe, a költészet shelley-i manifesztációjának védelme (defense) jelentéstartalmával. Nem költészeti vagy esztétikai instrukciókat tartalmaz alapvetően Shelley munkája, inkább a költők és a költészet romantikus mozgalmaként való megközelítésének, feltételezésének filozófiai olvasatát kínálja. Először az értelem és képzelet felé fordul, az értelmet logikaként, míg a képzeletet észlelésként meghatározva Shelley hozzáteszi, hogy ezt kiegészítve a nyelv maga képes megmutatni az ember szándékát, készletését a rend és a harmónia felé, ami a szépség egységének megbecsüléséhez vezet. Shelley és

Corso az ember erkölcsi és társadalmi fejlődését, az etikai (moral) és társadalmi törvényekre vonatkozó (civil laws) alkotói és védelmezői funkciót, ezek szükségességét látta [meg] a költők tevékenységében. Corsót mindez inspirálta a beatköltészet új poétikai irányának elméleti kidolgozására, hogy magát a költészetet forradalmi, változást hozó kontextussá alakítsa. Shelley mellett Corso az angol romantikus költészet [Keats és Byron személyisége és munkássága] felé általánosságban is elmozdul, illetve érdeklődést mutat, tudatosan kötve be ezt a lírai irányt a beat kortárs egységébe. A Corso és Shelley költészete és felfogása közötti hasonlóság tehát a lázadó egyén képében, közösségvállalásában nyilvánul meg [Andrew Sanders, *The Short Oxford History of English Literature*, Oxford UP, New York, 2004, 386.]. Corsónál kialakul a confessional poetry és a beat literature két releváns kategóriája, ami Petőcz András kötetbeli szövegeit, verseit is meghatározza.

Petőczöt Allen Ginsberg *Howl* című verseskötete [1955] inspirálja és vonzza, a howl [üvöltés, ordítás, kiabálás] és a „mondom” gesztusára épülve. Előbbi részben visszatérés *A látogatás emléke* című kötet egyik fő gesztusához, utóbbi kapcsolódik Lawrence Ferlinghettihez is [„Mondom, nem kapsz levegőt”, *A túlsúlyos vers*; „Mondom, álmodom olykor”, „kinek a kora mit üzen nekem”, *Álmomban olykor*]. Allen Ginsbergnek Petőcz arcot ad [mellette és „benne sokféle arc”, *Álmomban olykor*], ami egyben a beat szellemiséggel való azonosulás szándéka is. Petőcz a kötet talán két legfontosabb fogalmával, a szabadsággal, renddel, a szabadság eszmeiségével és gyakorlati lehetőségével is azonosulni akar: „Irigyeltem a szabadságodat, / a magabiztosságodat [...] 1980-ban találkoztam veled, / 21 éves voltam, / két szót, ha váltottunk, / kezemben a frissen megjelent kötetteddel. / Minden annyira más volt akkoriban. / Költő akartam lenni, / és meg akartam változtatni a világot magam körül [...] Most már alig tudok csak lélegezni is.” Majd elszomorodva teszi hozzá, Ginsberghez kapcsolódó hitében megrendülve: „és a mosolyod elhítette velem, / hogy minden oké, / minden rendben lesz, / szabadok és boldogok leszünk [...] Azt hiszem, átvértél, / Allen Ginsberg, / és emiatt / most nagyon szomorú vagyok.” [*Találkozásom Allen Ginsberggel*] A Ginsbergben mint valami istenségben való csalódás, a költői és poétikai hitvesztés a lírai ént tovább formálja. József Attila *Levegőt!* [1935] című versének áthallása, inspirációja is tetten érhető [*A túlsúlyos vers, Álmomban olykor*]. A beatköltészethez kapcsolódóan jelenik meg a *Beat* és a *Keserű óda* ciklusokban a szabadság és a rend [„mert ahol / a szabad a rend, ott a végtelen, / írva vagyon, és ez a lényeg”, *Valami futás*]. A vers mint egyfajta szent-írás jelenik meg, az örökévalóság számára megjelenő igazságértékével, érték- és eszmeszintjével. József Attila vagy Petőfi Sándor lázadó-forradalmi jellegű költészetének, valamint kettejük személyiségének egyfelől kombinációjaként érkezik a költő a versekhez, másfelől a behelyezkedés Ginsberget idéző közelségét hozza el. Petőfi alakját kiemeli, megformálja, megszólítja [*Merre vagy, Petőfi Sándor?; Szabadság, szerelem*]. Időbeli és nyelvet érintő visszahelyezkedés is mindez Petőcz részéről [„danolgot”, „énnekem”), ahol a szabadság és szerelem ikerfogalommá válik a versen keresztül. A felidézés és jelenbe hívás fontossága rajzolódik ki, és a vers nyelvezete, stílusa is József Attila vagy Petőfi letisztult, kimondó jellegű verselését tükrözi, ezt követi [Ginsberghez hasonlóan ebben hisz, ezt tartja követendőnek]. Ebből az útkeresésből, az úton levés egzisztenciális módjából, az út és utak kereséséből alakul ki a rátalálás [nemcsak szövegi

és szövegalkotási) öröme, a lényeg és az értékek megtalálása. Jack Kerouac *Useless!* című versének ciklusmottóként, paratextusként alkalmazása és felhasználása sokat mond: a haszontalan[ság], hasznavehetetlenség, a használatlanság, a használaton kívüliség sugallata az esőtől („heavy rain”) a tengerig („into the sea”) vezet.

Petőcz közel hozza a magyar történelmi vonatkozásokat a nyugat-európai beatköltészethez és más lázadó, újjító jellegű poétikához, manifesztumköltészethez. Kerouac másik művéből, az *Úton* című regényből indított saját vonal az elindulás és megérkezés, az elindulás és úton levés kettősségét ábrázolja, a lírai én számára fontos elemekkel: „Elindulni Deannel, / az volna jó. / Hej, Jack! / Végig Amerikán. / Vagy éppen végig Európán, / szabad hazában, / szabad földeken által / óceántól / a tengerig.” (*Úton*). Az úton-levés mesejellege, naplószerűen elképzelt műfajisága képzeletbeli úti beszámoló az egykor volt beatnemzedék társaságában, Párizs, Bécs, Berlin, Budapest, Bukarest helyszínek bevonásával, útvonaltervvel [illetve többek között Cascais portugál településsel, amely Petőcz András *Dadog* című verseskötetében is szerepel]. Velük együtt váltja valóra és fogalmazza meg versben akarátát, szabadságeszméjét. „Útközben boldog lennék”, írja. „csakis ott vannak határain, / abban a határtalan világban, / ami mára itt van velünk, / és amivel, / láthatóan, / nem tudunk mit kezdeni” (*Úton*), ami a *valami* és *ilyesmi* szófordulatokhoz hasonlóan fejezi ki a szabadság eszmei-szellemi-filozófiai jelentőségét, nyelvvel kifejezhetetlen, körülírhatatlan voltát („az igazat mondd, ne csak a valódit” értelmében), amelynek elgondolhatósága a tapasztalattal szerves egységet alkot. A szabadság – nyelvi és értelmi, a jelentést nyomatékosító ismétlésekkel bíró – megoldásai jelennek meg Iggy Pop *The Passenger* (1977) című dalában is. Ezek a [jelentés]ismétlések Pop dalszövegében ugyanannak a vezetést, az úton-levést, a tapasztalat- és élményszerzést, a kalandosságot mutatják meg: „I am a passenger / And I ride, and I ride / I ride through the city's backsides / I see the stars come out of the sky / Yeah, they're bright in a hollow sky / You know it looks so good tonight / I am the passenger / I stay under glass / I look through my window so bright / I see the stars come out tonight / I see the bright and hollow sky / Over the city's ripped back sky / And everything looks good tonight [...] And everything was made for you and me [...] So let's take a ride and see what's mine [...] So let's ride and ride and ride and ride [...]” (Iggy Pop: *The Passenger*. A dal Iggy Pop és Ricky Gardiner közös, *Lust for Life* című albumán jelent meg 1977-ben.) Ezt idézi fel Petőcz Gregory Corso mottójával („Last night I drove a car / not knowing how to drive / not owning a car”). A szabadság empirikus volta hozza meg a szabadság eszmei-ideológiai elgondolhatóságát, teremt meg a lírai én saját maga számára igazolható jellegét, bizonyítékát. Petőcz ezt köti a szabadságot másként megélt és megélt beatnemzedék empirizmusához. Ebben áll a szabadság otthonossága is [Budapest, Donáti utca, Logodi utca, „messzire indulok / – vár rám a Logodi –, / a Tóth Árpádon át” *Álmomban olykor*]. Kosztolányi kötetenként visszatérő, lakhely szerinti megidézése a *Hajnali részegség* című vers áthallásain vagy Csokonai Vitéz Mihály *A Reményhez* című verséből is előhívott „égi tünemények”- en keresztül [*Az öregember verse – a reményhez*], költészetük tisztelete és a versekből merítés szándéka szerint. A szabadságeszme igazi eszméje, de valódi hiánya miatt a lírai én Ginsberg alakját „istenségnek látszó, csalfa, vak Remény”-ként ábrázolja („*Ameddig kecsegtetsz, suttogom, addig vagyok.*” *Az öregember verse – a reményhez*).

A kötet szövegeinek fontos nyelvi és értelmezési kerete a nyelvi-fogalmi különbségeket, szókapcsolatokat is magában foglalja, a jelentés bővülése-szűkülése alapján, illetve a meghatározatlanság kifejezésével, a *valahol, valami, valaki, aki, ilyesmi, úgy, minden, talán* szavakkal, vagy a *mintha* megközelítő, de konkrétan ki nem mondható, körül nem írható és meg nem határozható alkalmazásával. „És van erre valami futás. / Valami hallgatás és csend. / Van erre *minden* ilyesmi. [...] Szeretném, ha másképpen lenne. [...] lenne bennünk erő a *tétlenséghez* [...]” [*Valami futás*]. A *Dadog* kötetben megformált eszmeiséghez hasonlóan jelenik meg ez a nyelvi keret, a szellemi ismétlés és nyomatékosítás, hangsúlyozás mellett a szavak hiánya dominál, ami továbbengedi az olvasói interpretációt nemcsak Petőcz világa felé (befelé), hanem a Petőcz által képviselt és kifejezett világszemléleti alakzatok irányába is (kifelé). A nyelvi és képi kettősség, amely Petőcz András korábbi köteteit is jellemzi, meghozza az értelmezés és a nyelv alkalmazásának szabadságát is, melyben a költő rendet formál. Összekapcsolja az eszmei mondanivalót a vizualitással, a modern, avantgárd képzőművészet fontos szemantikai hagyományaival, jelzésértékével, kognitív vonalával. „Magához, magához, feltétel nélkül, / Nem is tudom, nem is tudom.” [*Talán újra – és itthon is*]. A jelentéscsökkenés és jelentéstöbblet [*Minden, aki; Az idő – talán egy pillanatra*] a tartalmi és formai törésekkel, szándékos elválasztásokkal fontos verbális eszköz, amely Petőcz versszerkesztésében jellemző elem: „Van a min- / den, *aki* csak / éppen van. [...] Tudom, hogy / immár semmit / sem tudok. / Csak *van*, és / akarom is, / hogy legyen. / Valahogy / a mosolya / az, ami. / Ránézek, / és vagyok va- / lamiért. / Kora reg- / gel, amikor / semmi se. / Mert néha / van ő, *aki* / a minden.” [*Minden, aki*]. A „minden” a teljességet magába foglaló szó, a filozófiai-eszmei és a megszemélyesített értelemben vett minden [*Minden*].

A másik jelenléte és nem-léte, nem-jelenléte újabb hiány, a hiányesztétika félelmet, szorongást kifejező eleme is a versekben. „Hogy valaki majd vigyázzon rám [...] *Annyira jó lenne megölelni valakit. / Gondtalanul, szorongás nélkül.*” [*Házasság*]. A házasság konkrét és átvitt értelmét is alkalmazva jelentkezik a hűség jelentéstartalma [„Láttam a hűséget követelő fiút”, „Láttam a hűséget követelő lányt”, *Értekezés a hűségéről*]. Kifejezi a „*hűség a néphez, hűség a párthoz, / darálta az iskolában / a zavaros tekintetű pudingarc, / a funkcionárius bácsi, / akire ránézni is utáltam.*” jelentését is. Petőcz kimondja: „Hűséges vagyok / a hűségképtelenséghez” [*Értekezés a hűségéről*]. Ebben a „magad vagy” kifejezése, az elmagányosodás, valamint az egyéniséget és identitást is szinte veszélyeztető ellentét, a kollektívizmus is benne rejlik. Az egyedüllét nemcsak a magányt, de az erős személyiséget, a kívülállást is kifejezi [„Nem akarok senkitől se függeni”]. Hasonlóan lép tovább az ideológiá[ko]n alapuló félelemkeltés, szorongás, a szabadság hiányának érzete és a mindenkori történelmi-politikai-társadalmi háttérének negatív töltetű érzelmi felé: „engem hagyjanak elmenni, / ne akarják teletölni a fejem / mindenféle hamis ideológiával” [*Elegem van*]. A „magad vagy” eszmeiségében a költő a maga útját akarja járni, költészeti inspirációi, példaképei segítik ebben az útkeresésben, majd a saját út kialakításában és ennek bejárásában. A saját úton észreveszi a költő életének másodperceit: „Nézem, miképpen int / búcsút a nyár. / A tél majd megtalál.” „Egyedül, nélkülöd [...] várni, hogy újra / sor kerül a múltra. [...] Fontos volt valami, valamikor, / és ami elment, / az eltipor, / nem hozza vissza senki sem, / amit eljárszik a háború velem, / ébredni jó, / és mindaz, / ami jó [...]”

ami a másvilágra / útlevelet ad.” [Keserű óda]. A nyelv megragadása tükrében „Nem tudom elmondani szebben, / hogy a hiányod éppen / miféle kín” (uo.). Petőcz Ady Endre verséhez hasonlóan írja meg a hiány megfogalmazhatóságát: „Homlokomra várom puha kezét / És a szívem tájára, hogy itt fekszem, / [Mondd csak, hogy a Te nagy várásodat, / Édes Senkim, sirták-e már szebben?]" (Ady Endre: *Az angyaloknál becsületesebben*, Nyugat 1912/18.)

A verscsozor másik nagy kategóriája az emlékezet és felejtés legfontosabb alanyainak, az apának és az anyának megírt két kaddis [*Kaddis az elfeledett apáért*, *Kaddis anyáért, aki alszik*] nemcsak a költészeti-poétikai téttel bír, de Petőcz családi vonatkozású útjainak bejárását is tükrözi. „Újra és újra megköszönöm azt, / amit megköszönök.” [*Kaddis az elfeledett apáért*]. A visszaemlékezés egyszerre pozitív és negatív emlékeket is felmutat, az emlékezés és a memorizálás kiválogathatatlan részleteit, amelyek jól és rosszul estek egykor: „ócska, hibás, beteg krumpliból, valami zsírból, / két szem tojásból / sütöttél nekem valami ennivalót, és annyira ízlett.” (uo.). A gyerekkori, majd a kórházban tett felnőttkori látogatás mellett a verselés cselekménye itt az emlékezés, a bűnbánás és bűnbocsánat kettősében íródik. „és azt hiszem, / hogy valami fohással, / verssel, / mindez rendbe hozható, / azt hiszem [...] dehogy lesz jobb, / dehogy hiszem.” (uo.). Ezek az elemek is a homályosodó, elmosódó, egy idő után már pontosan fel nem idézhető képekre [*valami fohász, valami zsír*], az emlékezés akart cselekményének és az emlékezés valós fizikai folyamatának az ellentétére utalnak. Az imajelleg erős, az emlékezés akaratában szólal meg: „legyen békés a földed, / legyen békés és nyugodt, / veled vagyok, / itt, / ahol velem voltál, / és velem leszel, / mindaddig, / ameddig lehet, / az időnek végezetéig.” (uo.). Az anya képét *elmondja*: „Azt mondom, boldogtalan voltál, / azt mondom, nem tudtál minket elviselni, / azt mondom, nem szeretted az apámat, / azt mondom, másik életet képzeltél magadnak [...] azt mondom, volt benned valami végtelen szomorúság, / azt mondom, magányos maradtál egész életedben.” [*Kaddis az anyáért, aki alszik*]. A kaddistól, a haláltól való félelem és a vele való megbékélés, szembenezés motívuma lesz a „Ne félj tőlem” [*A misztérium [havas táj, éjszaka]*], valamint a Bukowskitól [*hello, how are you?*] kölcsönzött mottóban szereplő „this fear of being what they are: dead” [*Ne félj*] sorában, amelyek egyaránt szólítják meg az Én és a Te személyét. A létezésről [is] való félelem, a Ginsberg *Kaddish* című költeményében is megjelenő Halál, amelyet édesanyjához, Naomi (lánykori nevén Levy) Ginsberghez írt. „And you're out, Death let you out, Death had the Mercy” [Allen Ginsberg: *Kaddish*], „És kint vagy, a Halál engedett ki, a Halál irgalmazott.” Petőcz továbbmegy: „s miféle terve / van az Istennek veled. / Vagy bárki másnak. / Tétlenkednek a falak / nem értik, miféle / alak, / aki az ajtódon benyit” [*Üres szoba*].

A halál[ozás] közelhozása, perszonifikálása és annak alakként való definiálása egyszerre foglalja magában az otthon otthontalanságát, a félelem és szorongás kettősét, ami nem a szabadságnak és az elmúlásnak a kötöttségét, elkerülhetetlenségét, ezáltal a szabadság abszolútokra soha nem engedett mivoltát jelenti. A halál a szabadság korlátozása, amely átfogja a földrajzi és pszichikai távlatokat. „Csak ők tudják, / mennyire nem vagy itt.” [*Üres szoba*]. A félelem [*Egyedül*] a tavasztól, a Másiktól, illetve a valamiért, valamitől való félelem Petőcznél a misztikumnak és a történelem ismeretének egyfajta kettős játékában, kettős funkciójában jelenik

meg, kifejezve a félelemmel együtt járó, stagnáló létállapotot [„Félek tőled. / Nincs is jogom – semmihez [...] Tavasz a télben, / Szürke fényben fürdesz, és magad vagy” *Egyedül*]. A maga-ság [*Egyedül; Magam, magamban, Öregember-sonett*] a *Dadog* című kötetben is előkerülő nyugalomvágyásról, az idő kivárásáról, a halálig való tevékenykedésről is szól, de „valami történik, mégis. / Szinte észrevétlen” (*Távolság*).

A kötetben megformált „idő valóban mozdulatlan. / A kezed sem remeg már, / valami végképp véget ér, / bár lélegzik még körülötted / az idő, valamiféle csend / fedi el, csend, majdnem / némaság, szinte némaság / a csend helyett, de a csend? / mi a csend?, múlik-e így?” (*Idő, újra – Európa*). A csend és a hang kapcsolata maga Európa, a szabadság és a [z érték]rend alapján Petőcz András hangja és igazsága [igazságérzete, igaz ember volta, igazhite], poétikai megnyilvánulása, manifesztációja. Az idő és tükör [„tükrömmé tennélek” *A misztérium [havas táj, éjszaka]*] vagy a kehely [*Szent Grál*] mind egybekapcsolatlan a költészet misztériumát és konkrét valóságában az általa hordozott eszmét hirdeti.

Petőcz András versei és lírai éneke „szürke fényben” [*A misztérium [havas táj, éjszaka], Egyedül*] fürdik, az [ön]megszólítást alkalmazva. Petőcz saját megfogalmazásában a kötet „egy szomorú könyv. És mégis: egyfajta boldogság.” (*Fekete Sas*)

HÖRCHER ESZTER

